

УДК 330:336.22

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-292-2-36

ШАПОВАЛ Г. М.

ORCID ID: 0000-0001-8098-2240

e-mail: galia1986@gmail.com

ЧЕХ Н. О.

ORCID ID: 0000-0001-5728-804X

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У роботі проаналізовано основні джерела наповнення бюджетів ОТГ, визначено причини можливого недоотримання фінансування ОТГ за рахунок невикористаних можливостей отримання податкових надходжень та розроблено рекомендації щодо збільшення надходжень до бюджетів ОТГ за рахунок зростання податкових платежів.

Ключові слова: податки, ОТГ, бюджет ОТГ.

GALINA SHAPOVAL,
NATALIYA CHEKH

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ASSESSMENT OF THE TAX POTENTIAL OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Local finances play an important role in society, as they are an objective form of economic relations at the level of administrative-territorial units and at the same time the main tool for implementing the policy of socio-economic development of regions. In the context of decentralization, local finances have been modified - there is a specific area of financial relations - the finances of the united territorial communities (UTC). The separation of UTC finances as an important area of Ukraine's financial system as part of local finances, which, accordingly, is a structural element of public finances together with public ones, is expedient and scientifically substantiated, as they are characterized by differences in financial relations between UTC and other sub- objects of the financial system, the peculiarities of cash flows, as well as the presence of organizational and legal components of functioning. UTC finances influence the socio-economic development of a certain territorial unit and ensure the well-being of the members of this community. However, at this stage of development of the formation and development of UTC face the problem of insufficient funding, which requires a solution and finding ways to attract additional funding, one of which may be an increase in tax revenues.

The purpose of this article is to study the tax potential of UTC based on the study of financial revenues to UTC budgets, the reasons for the lack of funding and development of recommendations for increasing revenues to UTC budgets by increasing tax payments. The paper analyzes the main sources of UTC budgets, identifies the reasons for possible underfunding of UTC funding due to unused opportunities to receive tax revenues and develops recommendations for increasing revenues to UTC budgets due to increased tax payments.

As a result of decentralization and changes in budget and tax legislation, UTC local governments have received additional financial resources and opportunities to increase tax revenues and develop sources of tax revenues in local council budgets. In order to identify certain trends and patterns of development of the tax system at the level of territorial communities, it is advisable to calculate the integrated index of tax adequacy of UTC budgets. Based on the results of calculations, it is necessary to draw conclusions and select opportunities for potential growth of tax revenues to UTC budgets.

It is determined that an important direction of increasing UTC tax revenues is the growth of revenues from land fees. To ensure revenue growth under this UTC budget item, it is necessary to increase the efficiency of land use by setting higher tax rates for the use of land that has greater potential for efficient use, ensuring the availability of title documents for land users and the proper formation of land, respectively. to the current legislation.

Key words: taxes, UTC, UTC budget.

Постановка проблеми у загальному вигляді,

її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Місцеві фінанси відіграють важливу роль у суспільстві, оскільки є об'єктивною формою економічних відносин на рівні адміністративно-територіальних одиниць і водночас головним інструментом реалізації політики соціально-економічного розвитку регіонів. У контексті провадження децентралізації місцеві фінанси модифікувалися – виникла специфічна сфера фінансових відносин – фінанси об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Виокремлення фінансів ОТГ як важливої сфери фінансової системи України в складі місцевих фінансів, які, відповідно, є структуроутворюючим елементом публічних фінансів разом із державними, є доцільним і науково обґрунтованим, оскільки для них характерні відмінності у фінансових відносинах, що виникають між ОТГ й іншими суб'єктами фінансової системи, особливості руху грошових потоків, а також наявність організаційно-правової складової функціонування. За допомогою фінансів ОТГ здійснюється вплив на соціально-економічний розвиток певної територіальної одиниці та забезпечується добробут членів цієї громади. Однак, на даному етапі розвитку формування та розвитку ОТГ зіштовхуються з проблемою недостатнього фінансування, що потребує вирішення та пошуку шляхів залучення додаткового фінансування, одним з яких може бути збільшення податкових надходжень [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Фундаментальні засади формування фінансової спроможності територіальних громад закладені в працях А. Аффлекка, Дж. Кендалла, Р. Масгрейва, М. Міллера, Е. Остром, Д. Фуллера та ін. Дослідженням цієї проблематики присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема, І. Вахович, Г. Возняк, Ю. Ганущака, І. Коліушко, Ю. Петрушенко, І. Сторонянської, А. Ткачукатаін. Слід зазначити, що фахівці віддають перевагу інноваційним підходам до управління фінансами територіальних громад, що базуються на узгодженні фінансових та нефінансових інтересів всіх стейкхолдерів, використанні публічно-приватного партнерства та інших інструментів розбудови територій.

В зазначених працях недостатньо повно розкриті питання забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад за рахунок зростання податкових надходжень та використання податкового потенціалу регіонів, що обумовлює актуальність дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження податкового потенціалу ОТГ на основі вивчення фінансових надходжень до бюджетів ОТГ, причин недоотримання фінансування та розробка рекомендацій щодо збільшення надходжень до бюджетів ОТГ за рахунок зростання податкових платежів.

Основними задачами є:

- проаналізувати основні джерела наповнення бюджетів ОТГ;
- визначити причини можливого недоотримання фінансування ОТГ за рахунок невикористаних можливостей отримання податкових надходжень;
- розробити рекомендації щодо збільшення надходжень до бюджетів ОТГ за рахунок зростання податкових платежів.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні основою реалізації реформи місцевого самоврядування і децентралізації влади є створення об'єднаних територіальних громад, які, за умов змін бюджетної системи, можуть зростати. Щоб об'єднана територіальна громада вдало використала свої можливості для розвитку, необхідно усвідомити, що це не просто розширення її меж завдяки збільшенню кількості мешканців. Об'єднана територіальна громада виходить на якісно інший рівень існування: він посилює обов'язки та відповідальність, насамперед, місцевих органів влади. З розширеної території до місцевого бюджету можна зібрати значніші податкові надходження, а це додаткові робочі місця, покращення помешкань, тобто життя громадян. Найважливіше при утворенні об'єднаних територіальних громад – дотримання законодавства при формуванні та виконанні бюджетів цих громад. Бюджет ОТГ може складатися з загального та спеціального фондів. Доходи загального фонду – це, в основному, податкові платежі. При чому, найбільшу частку у структурі надходжень до бюджетів ОТГ займають податок з доходів фізичних осіб (42 %), податок на майно (28 %) та акцизний податок (16 %) [6].

Однак при забезпеченні бюджетів ОТГ надходженнями з ПДФО деякі питання залишаються не вирішеними, зокрема, як зазначає асоціація ОТГ, 60 % ПДФО уже недостатньо для здійснення всіх тих повноважень, які передано до виконання місцевому самоврядуванню в усіх галузях соціально-культурної сфери або на які органи місцевого самоврядування зобов'язані спрямовувати ресурс з метою належного функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, інших соціально-культурних сфер; не вирішеним залишилося також питання сплати ПДФО до бюджетів місцевого самоврядування за місцем здійснення їх діяльності (розташування виробничих підрозділів) [3].

Згідно ст. 168.4.3. Податкового кодексу, суми податку на доходи фізичних осіб, нараховані відокремленим підрозділом за звітний період, пересилаються до обумовленого бюджету за місцем визначення такого відокремленого підрозділу. У разі, якщо відокремлений підрозділ не уповноважений нараховувати (сплачувати) податок на доходи фізичних осіб за такий відокремлений підрозділ, усі обов'язки податкового агента виконує юридична особа, яка перераховує до відповідного бюджету за місцем знаходження такого відокремленого підрозділу податок на доходи, нарахований працівникам такого підрозділу. Отже, якщо на території ОТГ міститься відокремлений підрозділ, необхідно заздалегідь вирішити суттєві подробиці перерахування до бюджету ОТГ нарахованих працівникам цього підрозділу сум ПДФО.

Заради ефективного планування дохідної частини бюджетів ОТГ та реальних можливостей з її розширення, органам місцевої влади слід співпрацювати з фіскальними органами з питань: визначення кількості осіб, що сплачують податки; обсягу їх нарахувань; забезпечення вчасного і повного виконання платниками податків своїх податкових зобов'язань; рівня добровільного виконання платниками вимог податкового законодавства; вивчення стану платіжної дисципліни; виявлення та залучення до сплати роботодавців та громадян із метою запобігання сплати заробітку в «конвертах» тощо.

Однак, необхідно звернути увагу, що при плануванні податкових надходжень до бюджетів ОТГ слід орієнтуватись не тільки на ПДФО та акцизи, як це роблять багато громад сьогодні [9], а проводити розрахунки податкової спроможності ОТГ та шукати напрямки підвищення розмірів доходу бюджетів і за рахунок інших джерел. Зокрема, для проведення оцінювання доцільно застосовувати метод побудови інтегральних індикаторів [9], оскільки існує потреба аналізу особливостей податкової достатності бюджетів

територіальних громад за низкою показників, які здебільшого є незіставними величинами, виміряти й оцінити які неможливо на основі одного показника. У цьому разі доцільно залучити до аналізу складні індикатори, які включають низку вибраних системних показників.

Методика інтегрального оцінювання податкової достатності бюджетів ОТГ охоплює низку етапів.

1. На першому здійснюється відбір і формування системи груп показників за вибраними напрямками та відбувається побудова матриці вихідних даних.

2. На другому етапі проводиться стандартизація показників для уніфікації шкали показників та оцінки впливу показників-стимуляторів і показників-дестимуляторів на податкову достатність територіальних громад.

3. На третьому етапі відбувається агрегування субіндексів та розраховується інтегральний показник, для чого застосовується метод середньої арифметичної. Застосування саме цього методу є доцільним, оскільки взаємозв'язок між складниками і результирующим досліджуваным явищем є лінійним.

4. На четвертому етапі здійснюється графічна інтерпретація податкової достатності бюджетів ОТГ та відбувається їх групування.

За отриманими результатами оцінювання доцільно податкову достатність бюджетів територіальних громад класифікувати за групами: висока, середня, низька і кризова.

Запропоновані коефіцієнти дозволять провести комплексне дослідження розвитку оподаткування на рівні ОТГ, а саме:

1) встановити, наскільки податкові доходи, що акумулюються до місцевого бюджету, забезпечують покриття видатків з місцевого бюджету, та виявити рівень залежності бюджету ОТГ від фінансування з державного бюджету;

2) виявити тенденції податкових надходжень у часовому векторі, розглянувши темпи приросту таких доходів у громаді і визначити позитивні чи негативні особливості їх справляння;

3) обґрунтувати можливі ризики для розвитку ОТГ в результаті нестабільності встановлених відрахувань платежів до місцевих бюджетів;

4) дослідити особливості справляння податків на території громади [9].

Для комплексності проведеного дослідження згідно із запропонованою методикою оцінювання варто акцентувати увагу на аналізі показників, які розраховуються для визначення інтегрального індексу.

Податки з нерухомості сьогодні стають першорядними у прийнятті рішень місцевими органами влади. Перспективною, щодо наповнення місцевих бюджетів, видається плата за землю та збір за природні ресурси. Адже плата за користування ними покриває витрати за надані місцеві послуги. Зважаючи на це, місцева влада може визначати ставку земельного податку, податку на нерухоме майно, плату за реєстрацію суб'єкта господарчої діяльності, а також має право визначати пільги у сплаті цих податків, включно з повним звільненням од них. Виникає багато чинників, що можуть впливати на рішення органу влади ОТГ, зокрема й особисті взаємини.

Слід усвідомлювати, що без посилення зацікавленості новоствореного органу влади у залученні якомога більшої кількості самостійних ресурсів наповнення бюджету ОТГ не станеться [7].

Отже, необхідно виважено ставитись до надання пільг в оподаткуванні, пам'ятаючи, що володіння землею, нерухомістю, транспортними засобами – це ознака рівня доходів (особливо при наданні пільг із податку на нерухомість для фізичних осіб; зважувати їхній майновий стан та рівень доходів).

Одним з основних джерел наповнення місцевого бюджету є плата за землю. Згідно податкового кодексу України плата за землю включає в себе земельний податок та орендну плату [2]. На сьогодні проблема надходжень даного місцевого податку є актуальною у зв'язку з утворенням об'єднаних територіальних громад. Це підтверджується і тим, що дане питання піднімалось асоціацією ОТГ при участі у формуванні проекту бюджету 2021 р. Зокрема, питання щодо регулювання фінансових питань при сплаті податку на землю зазначались асоціацією як невідкладні питання, які мали бути вирішені в процесі формування проекту Державного бюджету України на 2021 рік, та включали відновлення проведення індексації нормативної грошової оцінки землі та встановлення коефіцієнту індексації на рівні реального індексу інфляції. Необхідність скасувати п. 9 підрозділу 6 розділу XX Податкового кодексу України, яким встановлено, що індекс споживчих цін за 2017–2023 роки, що використовується для визначення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення, застосовується із значенням 100 відсотків. Існування такого коефіцієнта призводить до значних втрат бюджетів ОТГ. Скасування надання пільги, передбаченої п. 4 ст. 284 Податкового кодексу України щодо справляння в розмірі 25 % плати за землю за земельні ділянки, надані гірничодобувним підприємствам для видобування корисних копалин та розробки родовищ корисних копалин. Продовження не застосування пільги для земельних ділянок залізничного транспорту (у разі застосування пільги місцеві бюджети втрачатимуть значний фінансовий ресурс) [3].

Для розрахунку планових надходжень земельного податку необхідно враховувати зміни факторів, що впливають на його величину: дані державного земельного кадастру, реєстрацію права власності, права користування землею та договори на оренду землі, облік кількості та якості земель, зонування територій населених пунктів, нормативну та грошову оцінку земель тощо. Сума земельного податку для кожного землевласника та землекористувача обчислюється у спосіб помноження площ земельних ділянок, земельних

часток (паїв), що підлягають оподаткуванню, на визначені ставки земельного податку окремо для різних категорій земель.

Резервами надходжень завдяки земельному податку можуть бути визнана заборгованість, неправильне визначення площі земельної ділянки, неефективне використання земель тощо. Виявлення таких резервів дозволить скоригувати місцеву політику стосовно управління земельними ресурсами і обрахувати перспективні обсяги надходжень.

Граничні норми ставок орендної плати та земельного податку передбачені Податковим кодексом. Проте органи місцевого самоврядування мають можливість корегувати надходження до бюджету шляхом прийняття рішень про встановлення ставок орендної плати та земельного податку. Слід зазначити, що таке рішення є регуляторним актом [4]. Розмір ставок може змінюватись для кожного населеного пункту, що входить до ОТГ залежно від її інвестиційної привабливості.

Проте на практиці виникає ряд проблем при сплаті плати за землю, що приводить до недоотримання об'єднаними територіальними громадами коштів від сплати даного податку. Основною проблемою є використання земельних ділянок комунальної власності без правовстановлюючих документів, що приводить до скорочення можливих надходжень за даними ділянками до бюджетів ОТГ. Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок проведення претензійно-позовної роботи, здійснення самоврядного контролю. Крім того, для визначення земельних ділянок, які не використовуються, або використовуються неефективно необхідно проводити інвентаризацію земель. При цьому, як свідчить судова практика, необхідною умовою стягнення безпідставно збережених коштів за користування земельними ділянками комунальної власності є формування земельних ділянок у розумінні статті 79¹ Земельного кодексу України [5], тобто земельна ділянка має бути зареєстрована в Державному земельному кадастрі.

Щодо управління земельними ресурсами для забезпечення зростання податкових платежів від плати за землю, то в результаті об'єднання більшість ОТГ «успадкували» ряд проблем, які потрібно вирішити, зокрема:

- відсутність реєстру земельних ресурсів,
- застарілі документи на землю,
- брак виписок щодо права власності на землю під будівлями, що передані з комунальної власності районів у комунальну власність ОТГ.

Зустрічаються випадки, коли договори оренди, укладені з обласною державною адміністрацією, на землю за межами населених пунктів, не були передані під час оформлення землі, що знаходилась за межами населеного пункту, у власність ОТГ. Відповідно, ОТГ не можуть укласти нові договори зі ставками, затвердженими радою ОТГ.

Усвідомлюючи важливість надходжень від оренди земельних ресурсів, громади розпочали активну розробку документації щодо управління земельними ресурсами та формування реєстрів орендарів. Якщо реєстри орендарів та реєстри договорів оренди наявні у більшості ОТГ, то для того, щоб вирішити проблему реєстру земельних ресурсів та оновити документацію щодо земельного управління, необхідне фінансування. Майже всі ОТГ прийняли програми розробки генеральних планів та почали їх впроваджувати. Розроблені генеральні плани публікуються на офіційних вебсайтах ОТГ, однак брак необхідного фінансування може відтермінувати цей процес ще на кілька років.

Щоб підвищити надходження від оренди земельних ресурсів, більшість ОТГ оновлюють нормативну грошову оцінку земель. Що стосується нормативних документів щодо управління земельними ресурсами, то більшість ОТГ розробили та опублікували їх. Інша частина громад у своїй діяльності використовує лише Земельний кодекс України та закони України, що стосуються сфери управління земельними ресурсами.

Щоб заощадити час спеціалістів земельних відділів та Центру надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП), громадам доцільно опублікувати на веб-сайті ОТГ інформацію щодо процедури отримання земельних ділянок, перелік та зразки необхідних документів, а також відповіді та часті запитання, так як наразі більшість інформації щодо надання послуг та зразки документів можна знайти лише на стендах поблизу земельних відділів. Щоб отримати інформацію мешканцям ОТГ доводиться йти до виконавчого органу, де працівники земельного відділу надають консультації. Навіть за умови наявності ЦНАПу, навантаження працівника земельного відділу, що надає консультації мешканцям, залишається високим. Це, в свою чергу, зменшує кількість часу, яку фахівець може виділити для роботи із земельною документацією, яка необхідна для того, щоб зробити процес надання послуг громадянам зручнішим [8].

Як свідчать успішні практики ведення документів щодо управління земельними ресурсами, то доцільно вести архів справ орендарів, в якому кожна справу необхідно оформлювати в окрему папку з доданою кадастровою зйомкою, усіма документами щодо змін у площі орендованих земель, сплати ренти тощо. В кінці кожного року проводити обов'язковий моніторинг для уточнення площі земельних ділянок орендарів. Такий спосіб обліку – одна з передумов успішної співпраці та довірчих відносин з орендарями земель ОТГ та вже довів свою ефективність в діяльності ОТГ.

Подальші кроки оптимізації системи оподаткування на місцевому рівні та нарощення податкового потенціалу територіальних громад лежать у площині:

- вдосконалення системи адміністрування податків (зокрема, податку на нерухомість та плати за землю) в напрямку спрощення, оптимізації та прозорості;
- забезпечення соціальної справедливості у випадку справляння податку з доходів фізичних осіб шляхом запровадження прогресивної шкали оподаткування з урахуванням особливостей розвитку економіки країни та життєдіяльності осіб, з доходів яких сплачується податок;
- пропорційний розподіл акцизного податку з реалізації підакцизних товарів між місцевими бюджетами для уникнення зростання асиметричності розвитку територіальних громад та стимуляційного впливу податку на розвиток фінансово-економічного потенціалу території, а також забезпечення цільового спрямування надходжень від податку у зв'язку з особливостями його справляння;
- забезпечення точності та відповідності сплати та зарахування податків до місцевих бюджетів, яке передбачає передовсім визначення на законодавчому рівні усіх аспектів оподаткування податками [10].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок

У результаті децентралізації та змін до бюджетно-податкового законодавства органи місцевого самоврядування ОТГ отримали додаткові фінансові ресурси та можливості нарощення податкових надходжень і розвитку джерел податкових доходів до бюджетів місцевих рад. З метою виявлення певних тенденцій та закономірностей розвитку податкової системи на рівні територіальних громад доцільно розраховувати інтегральний індекс податкової достатності бюджетів ОТГ. За результатами розрахунків необхідно робити висновки та обирати можливості потенційного зростання податкових надходжень до бюджетів ОТГ.

Сьогодні важливим напрямком збільшення податкових надходжень ОТГ є зростання надходжень від плати за землю. Для забезпечення росту доходів за цією статтею бюджету ОТГ необхідним є підвищення ефективності використання земель з установленням підвищених податкових ставок за використання земель, які мають більший потенціал ефективного використання, забезпечення наявності правостановлюючих документів у суб'єктів, які користуються земельними ділянками та правильне формування земельних ділянок відповідно до чинного законодавства.

Література

1. Кнейслер О. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України / О. Кнейслер, Н. Спасів, Т. Кізіма // Світ фінансів. – 2020. – № 1(62). – С. 8–19.
2. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 2.04.2021 р.).
3. Бюджетний процес – 2021: Асоціація ОТГ представила свою позицію щодо проекту Держбюджету на наступний бюджетний період в Бюджетному комітеті. URL: <http://surl.li/wgqa> (дата звернення: 3.04.2021 р.).
4. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 3.04.2021 р.).
5. Земельний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 2.04.2021 р.).
6. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади : навч. посіб. / [Н.В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук]. – К., 2017. – 119 с.
7. Особливості формування та використання бюджету об'єднаних територіальних громад / Т. Овчаренко, А. Бочі, В. Поворозник // Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2017. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_oruvannya_vikon_budjet_final.pdf
8. Результати оцінки системи управління фінансами в об'єднаних територіальних громадах. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/479/10_AHs_assessment_final_report.pdf
9. Ределицький Ю.О. Податкова достатність бюджетів територіальних громад в умовах децентралізації: інтегральне оцінювання / Ю.О. Ределицький, Р.Я. Галамай // Причорноморські економічні студії. – 2020. – Вип. 6-2. – С. 105–114.
10. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. – 209 с.

References

1. Kneisler O. Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad u finansovii systemi Ukrainy / O. Kneisler, N. Spasiv, T. Kizyma // Svit finansiv. – 2020. – № 1(62). – С. 8–19.
2. Podatkovyi kodeks Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (data zvernennia: 2.04.2021 r.).
3. Biudzhetniy protses – 2021: Asotsiatsiia OTH predstavyla svoiu pozytsiiu shchodo proektu Derzhbiudzhetu na nastupnyi biudzhetniy period v Biudzhetnomu komiteti. URL: <http://surl.li/wgqa> (data zvernennia: 3.04.2021 r.).
4. Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoï polityky u sferi hospodarskoï diialnosti». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (data zvernennia: 3.04.2021 r.).
5. Zemelnyi kodeks Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (data zvernennia: 2.04.2021 r.).
6. Mistsevyi biudzhets i finansove zabezpechennia obiednanoi terytorialnoi hromady : navch. posib. / [N.V. Vasylieva, N. M. Hrynchuk, T. M. Derun, V. S. Kuibida, A. F. Tkachuk]. – K., 2017. – 119 s.

-
7. Osoblyvosti formuvannia ta vykorystannia biudzhetu obiednanykh terytorialnykh hromad / T. Ovcharenko, A. Bochi, V. Povoroznyk // Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen. – 2017. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_ormuvannya_vikon_budjet_final.pdf
 8. Rezultaty otsinky systemy upravlinnia finansamy v obiednanykh terytorialnykh hromadakh. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/479/10_AHs_assessment_final_report.pdf
 9. Redelytskyi Yu.O. Podatkova dostatnist biudzhativ terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii: intehralne otsiniuvannia / Yu.O. Redelytskyi, R.Ia. Halamai // Prychornomorski ekonomichni studii. – 2020. – Vypusk 6-2. – S. 105–114.
 10. Finansovo-ekonomichniy potentsial terytorialnykh hromad: mekhanizmy funktsionuvannia ta aktyvizatsii : monohrafiia / DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Lviv, 2019. – 209 s.

Надійшла / Paper received : 16.04.2021

Надрукована/Printed : 01.06.2021